

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE POPULAȚIE ȘI ISTORIA
MINORITĂȚILOR**

TEZĂ DE DOCTORAT

DOMENIUL ISTORIE

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Ioan Bolovan

Membru corespondent al Academiei Române

Doctorand:

Porumb-Ghiurco Ciprian-Marian

Cluj-Napoca

2022

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE POPULAȚIE ȘI ISTORIA
MINORITĂȚILOR

TEZĂ DE DOCTORAT

*Evoluții demografice în comitatul/județul Sălaj:
1876-1941*

Rezumat

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Ioan Bolovan

Membru corespondent al Academiei Române

Doctorand:

Porumb-Ghiurco Ciprian-Marian

Cluj-Napoca

2022

Cuprins

Introducere.....	1
Capitolul 1. Istoriografie, surse, metodologie și cadrul teritorial de analiză.....	6
1.1. Istoriografia problemei.....	6
1.1.1. <i>Demografia istorică. Orientări istoriografice universale</i>	6
1.1.2. <i>Preocupări de demografie istorică în istoriografia românească</i>	12
1.1.3. <i>Preocupări de demografie istorică cu referire la spațiul sălăjean</i>	22
1.2. Izvoare demografice și surse documentare.....	25
1.2.1. <i>Registrele parohiale de stare civilă</i>	25
1.2.2. <i>Registrele de stare civilă ale statului</i>	27
1.2.3. <i>Recensămintele</i>	27
1.3. Metodologia cercetării.....	31
1.4. Cadrul teritorial de analiză. Structurări și restructurări administrativ-teritoriale ale Sălajului în intervalul 1876-1941.....	32
Capitolul 2. Dinamica populației din comitatul/județul Sălaj între 1869 și 1941.....	37
2.1. Recensământul din 1869.....	37
2.2. Recensământul din 1880.....	41
2.3. Recensământul din 1890.....	44
2.4. Recensământul din 1900.....	45
2.5. Recensământul din 1910.....	45
2.6. Recensământul din 1930.....	46
2.7. Recensământul din 1941.....	48
Capitolul 3. Mișcarea naturală a populației din comitatul/județul Sălaj (1876-1941).....	53
3.1. Evoluția natalității.....	53
3.1.1. <i>Evoluția ratei brute a natalității</i>	59
3.1.2. <i>Distribuția pe sexe a nașterilor</i>	63
3.1.3. <i>Mișcarea sezonieră a nașterilor</i>	66
3.1.4. <i>Nașterile ilegite</i>	73
3.2. Evoluția mortalității.....	81

3.2.1. Evoluția ratei brute a mortalității.....	97
3.2.2. Distribuția pe sexe a mortalității.....	100
3.2.3. Mișcarea sezonieră a mortalității.....	103
3.2.4. Structura pe grupe de vârstă a mortalității.....	108
3.3. „Revoluția” (tranziția) demografică.....	114
3.3.1. Evoluția sporului natural, real și migratoriu.....	115
3.4. Evoluția nupțialității.....	119
3.4.1. Evoluția ratei brute a căsătoriilor.....	126
3.4.2. Mișcarea sezonieră a căsătoriilor.....	129
3.4.3. Vârsta la căsătorie.....	134
3.4.4. Starea civilă la căsătorie.....	139
3.4.5. Căsătoriile mixte.....	143
3.4.6. Disoluția mariajelor.....	149
3.5. Comportament reproductiv și fertilitate în parohiile greco-catolice Bulgari, Biușa și Nușfalău în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea. Exploatarea nominativă a registrelor parohiale de stare civilă.....	151
Capitolul 4. Structuri demografice la populația comitatului/județului Sălaj între 1880 și 1941....	157
4.1. Evoluția structurii pe naționalități a populației Sălajului.....	157
4.2. Structura etnică a populației orașelor din Sălaj.....	166
4.3. Structura confesională a populației Sălajului.....	170
4.4. Structura pe sexe a populației Sălajului.....	176
4.5. Structura pe grupe de vârstă a populației Sălajului.....	180
4.6. Structura populației Sălajului potrivit statutului matrimonial.....	184
4.7. Alcătuirea socio-profesională a populației Sălajului.....	190
Capitolul 5. Concluzii.....	200
Bibliografie.....	208
Lista tabelor.....	221
Lista graficelor.....	225
Lista figurilor.....	226
Anexe.....	227

CUVINTE CHEIE

Evoluție demografică, Sălaj, comitat, județ, dinamica populației, natalitate, mortalitate, nupțialitate, tranziție demografică, structuri demografice

REZUMAT

Tema prezentei teze de doctorat, intitulată *Evoluții demografice în comitatul/județul Sălaj: 1876-1941*, se circumscrie demografiei ca domeniu științific. Aceasta este definită, în literatura de specialitate, la modul generic, ca *o știință care studiază populația ca sistem demografic relativ autonom, stările acesteia, intrările și ieșirile din sistem, structurile populației, precum și interdependențele dintre ele.*

Prezenta temă de doctorat, intitulată *Evoluții demografice în comitatul/județul Sălaj: 1876-1941*, este subsumată disciplinelor demografie istorică și demografie contemporană, propunându-și surprinderea dinamicii și a schimbărilor produse în structura populației din zona Sălajului în intervalul cronologic cuprins între 1876 și 1941. Al doilea aspect pe care această temă și-l propune, este cel al surprinderii unor particularități legate de familie și de ciclul vieții familiale din satele sălăjene Bulgari, Biușa și Nușfalău în intervalul cronologic amintit. Cercetările de demografie istorică românească au vizat cu precădere aspecte globale privitoare la nașteri, căsătorii și decese, doar câțiva cercetători realizând studii pornind de la reconstituirea familiilor din diferite parohii sau sate.

Prin prezenta cercetare, am urmărit dinamica și schimbările intervenite în structura populației din fostul comitat/județ Sălaj în intervalul cronologic 1876-1941, atât la nivel macrozonal, cât și la nivel microzonal. Alături de urmărirea dinamicii populației din acest spațiu și a factorilor care au influențat-o, am abordat și aspecte legate de mișcarea naturală a populației (natalitate, mortalitate, nupțialitate), precum și de mișcarea migratorie. Aceste fenomene sunt mai puțin studiate de cercetările de demografie istorică și demografie contemporană consacrate spațiului istorico-geografic sălăjean.

Deoarece mișcarea naturală și migratorie a populației aduc modificări nu doar de efectiv, ci și de structură, am urmărit populația comitatului/județului Sălaj și după caracteristici culturale

(apartenența etno-confesională), personale (grupe de vârstă, sex, stare civilă) și socio-economice (structura socio-profesională).

Cercetarea nu s-a oprit doar la descrierea cantitativă a problemelor demografice, ci s-a bazat și pe o analiză calitativă a fenomenelor și a altor aspecte din viața indivizilor și a familiilor vechiului comitat/județ Sălaj. În acest scop, am efectuat o microanaliză, o coborâre la nivelul registrelor parohiale ale satelor Bulgari, Biușa și Nușfalău, în vederea surprinderii unor particularități legate de familie și de ciclul vieții familiale. Reconstituirea familiilor din localitățile Bulgari, Biușa și Nușfalău s-a făcut pornind de la standardele HPDT (*Historical Population Database of Transylvania*) și folosind metodele de interrelaționare pe care această bază de date le oferă. Prin introducerea datelor din registrele parohiale de stare civilă referitoare la nașteri, căsătorii și decese ale comunităților amintite mai sus, am urmărit traseul vieții oamenilor pe mai multe generații.

Teza este divizată pe cinci capitole care însumează 269 de pagini. În primul capitol, am prezentat istoriografia problemei, sursele pe care le-am utilizat, metodologia cercetării și cadrul teritorial de analiză, având în vedere faptul că teritoriul Sălajului a suferit diverse modificări în intervalul avut în vedere de către noi. Pentru redactarea acestei lucrări am folosit mai multe categorii de izvoare și surse de documentare. Informațiile despre populația din zona Sălajului le avem datorită consemnărilor ecleziastice (registre parohiale de stare civilă), registrelor de stare civilă ale statului, recensămintelor și volumelor publicate de Oficiul Central Regal Maghiar de Statistică, care conțin informații anuale despre mișcarea naturală a populației. Aceste informații sunt completate de anumite studii care iau în discuție chestiunea structurii populației și a fenomenelor demografice din această zonă.

Metodologia cercetării a vizat o îmbinare a analizei macro-cantitative cu cercetarea micro-calitativă. Demografia istorică încadrează în cifre extrem de riguroase comportamentul populației, studiază crizele demografice, mobilitatea geografică, abordează problema nupțialității, a fecundității și a mortalității, care dau o serie de informații legate de grupul domestic și de reproducerea sa biologică. De aceea, subiectele care tratează aspecte de istoria populației, presupun atât evaluări cantitative, cât și calitative.

Metodele de cercetarea utilizate în cercetare au fost „despuierea și valorificarea” registrelor parohiale de stare civilă, potrivit metodei lansate de Michel Fleury și Louis Henry, care ne-au dat posibilitatea de a prelucra datele din registrele parohiale la nivel nenominativ.

Majoritatea celor care practic azi demografia istorică întemeiată pe exploatarea registrelor parohiale au prelucrat metoda de cercetare din demografia franceză, însă adaptată realităților transilvănene specifice de către Sorina Paula Bolovan, care a publicat pentru prima dată la noi un astfel de studiu extins.

Cea de-a doua metodă utilizată pentru valorificarea registrelor parohiale la nivel nominativ, dar și la nivel nenominativ, a constat în folosirea mijloacelor statistice de analiză specifice demografiei istorice. Această metodă a constat în introducerea tuturor datelor referitoare la nașteri, căsătorii și decese din registrele parohiale de stare civilă ale greco-catolicilor din satele Bulgari, Biușa și Nușfalău într-o bază de date (*Historical Population Database of Transylvania*), în vederea surprinderii unor particularități legate de familie și de ciclul vieții familiale sălăjene.

În al doilea capitol al lucrării, am urmărit dinamica populației din comitatul/județul Sălaj între cele șapte recensăminte efectuate de către autoritățile austro-ungare, apoi române, după Marea Unire și ungare după Dictatul de la Viena. Capitolul al doilea nu s-a centrat doar pe o descriere numerică, ci și pe explicarea principalilor factori care au influențat dinamica demografică. Între 1869 și 1941, populația comitatului/județului Sălaj a cunoscut o creștere de la 193.082 locuitori la 283.560, ceea ce a reprezentat un spor numeric real de 90.478 (46,8%), cu o rată medie anuală de creștere de 0,54%. Exceptând deceniul opt (când populația comitatului intră într-un declin demografic din cauza epidemiei de holeră din anii 1872-1873 și a altor epidemii locale), dinamica populației Sălajului a fost ascendentă până în 1920 când la nivelul populației totale a județului se făc simțite efectele negative ale Primului Război Mondial. În 1930, județului Sălaj îi sunt alipite două plase și un oraș (cu o populație totală de 84.896 locuitori). La recensământul din 1941, orașul și cele două plase amintite au fost dezarondate din componența comitatului, ceea ce a dus la o scădere a populației față de 1930 la care se adaugă exodul refugiaților și expulzările forțate. La nivelul eșantionului de control format din șapte sate sălăjene, am observat o evoluție demografică aproape identică cu cea a comitatului/județului. Populația totală a celor șapte localități a cunoscut o augmentare de la 9.529 de locuitori în 1869 la 13.330 în 1941, sporul real fiind de 3.801 locuitori (39,8%). În deceniul opt, mortalitatea a fost ridicată din cauza epidemiei de holeră din 1873 și din cauza epidemiilor locale de tifos, difterie, tuse, etc., consemnate drept cauze a majorității deceselor. Efectele negative ale Primului Război

Mondial pot fi observate și la nivelul celor șapte localități. Regresul demografic față de 1910 a fost de 134 de persoane, iar procentual scăderea s-a ridicat la -1,16%.

În ceea ce privește distribuția pe medii a populației Sălajului, am observat că, în mediul urban, creșterea populației a fost superioară creșterii populației rurale, asta pentru că o mare parte din sporul natural al mediului rural a fost asimilat de orașe. Între 1869 și 1941, populația din mediul urban a crescut cu 66,5%, de la 10.573 locuitori la 17.606. Ponderea acesteia în ansamblul populației modificându-se de la 5,4% la 6,2%. În același interval de timp, populația din mediul rural a crescut cu 45,7%.

Capitolul al treilea este cel mai extins și a tratat componentele de bază ale mișcării naturale a populației (natalitatea, mortalitatea, nupțialitatea). Acestea au fost tratate din mai multe perspective, fiind surprinse aspecte legate de distribuția pe sexe a nașterilor și a deceselor, mișcarea sezonieră, ilegitimitatea nașterilor, structura pe grupe de vârste a mortalității, căsătoriile mixte, vârsta la căsătorie etc. În acest capitol au fost abordate și aspecte legate de mișcarea migratorie și tranziția demografică. Pe lângă toate acestea, capitolul al treilea conține și o microanaliză, pe baza registrelor parohiale de stare civilă, fiind analizat comportamentul reproductiv și fertilitatea în parohiile greco-catolice Bulgari, Buișă și Nușfalău. În intervalul 1876-1941, evoluția natalității din comitatul și mai târziu din județul Sălaj a cunoscut mai multe etape, sub influența anumitor factori. Până în anul 1914, numărul mediu anual de nașteri a crescut treptat datorită desființării relațiilor feudale. În timpul Primului Război Mondial, natalitatea a cunoscut un declin serios ca urmare a plecării tinerilor pe front, a scăderii producției agricole și a altor efecte negative produse de război. La reforma administrativă din 1925, teritoriul județului Sălaj a fost extins, ceea ce a dus la o creștere artificială a numărului de nașteri, această structură păstrându-se până în anul 1940. La nivelul eșantionului de control, analizând distribuția decenală, am putut observa o reducere a numărului mediu anual de nașteri începând cu anul 1921 și până în 1940. Izbușnirea celui de-al Doilea Război Mondial a avut efecte negative asupra natalității din comitatul Sălaj cedat Ungariei.

În privința ratei brute a natalității, care arată afluxul celor intrați pe calea nașterii într-o populație, aceasta ori a scăzut, ori a crescut, indicele cunoscând scăderi sau creșteri mai lente sau mai bruște. Nivelul cel mai redus al indicelui ratei brute a natalității a fost înregistrat în anii 1917 și 1918 (16,5‰), când natalitatea a cunoscut o scădere importantă din cauza stării de război. Cea

mai ridicată rată brută a natalității a fost înregistrată în anul 1888 (48,3‰), fiind asociată cu o stabilitate socio-economică care a marcat deceniul nouă al secolului al XIX-lea.

Referitor la distribuția pe sexe a nașterilor din comitatul/județul Sălaj între 1876 și 1941, am putut observa o „supranatalitate” a sexului masculin față de cel feminin. Acest aspect este valabil și la nivelul eșantionului de control în intervalul amintit.

Analiza mișcării sezoniere a nașterilor în anii 1877, 1887, 1897, 1907 și 1930, scoate la iveală o serie de aspecte referitoare la comportamentul reproductiv al oamenilor din spațiul investigat. Sursele ne arată că luna cu cele mai multe nașteri a fost luna martie (cu luna de concepție iunie). În luna iunie, oamenii nu erau atât de ocupați cu activitățile agricole. Cele mai puține nașteri au fost înregistrate în lunile noiembrie și decembrie (cu lunile de concepție februarie și martie). În lunile februarie și martie, indivizii începeau activitățile în agricultură, fapt care ducea la scăderea raporturilor sexuale. Un alt aspect important pe care l-am putut observa din analiza nașterilor și a concepțiilor este acela că oamenii nu prea respectau normele religioase în ce privește abținerea sexuală în timpul posturilor, concepția fiind destul de ridicată în lunile de post.

În intervalul cuprins între 1876-1910, la nivelul comitatului Sălaj, indicele ilegitimității (ponderea nașterilor nelegitime) a crescut de la un deceniu la altul. Creșterea nașterilor ilegiteime arată transformările mentale survenite la mijlocul secolului al XIX-lea. Indicele ilegitimității a avut o evoluție diferită la nivelul eșantionului de control. În funcție de mentalul colectiv, confesiune și de gradul de penetrare a moralității rurale de către influențele mentale urbane, indicele ilegitimității a înregistrat la nivelul localităților studiate, creșteri sau scăderi pe parcursul intervalului studiat. Și în spațiul sălăjean, distanța între rural și urban a determinat o valoare mai mică sau mai mare a indicelui ilegitimității. La nivelul eșantionului de control, în localitățile care se află la o distanță mai mică de orașe, indicele ilegitimității este cu mult mai ridicat în comparație cu localitățile care se află la o distanță mai mare.

Studierea fenomenului mortalității din comitatul și ulterior din județul Sălaj între 1876 și 1941, scoate la iveală o serie de factori care au determinat creșteri însemnate ale numărului de decese în acest interval. Ninsorile prelungite, ploile multe și abundente, alunecările de teren și inundațiile afectau terenurile oamenilor. Productivitatea slabă a determinat un cost ridicat al grânelor, foamete și îmbolnăvirea populației. Din cauza subnutriției și a foametei, individul devenea mult mai vulnerabil în fața epidemiilor. În perioada studiată, bolile infecțioase au fost

cauza majoră a creșterii numărului de decese. Până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, variola (vărsatul) a provocat multe decese în comitatul Sălaj. Vaccinarea împotriva ei a făcut ca aceasta să scadă în intensitate și virulență. Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, tuberculoza începe să afecteze puternic comitatul. La fel, sursele de la începutul secolului al XX-lea, referitoare la anii 1902, 1905, 1910, 1911, 1912 și 1915, arată că dintre bolile infecțioase, tuberculoza făcea cele mai multe victime. De asemenea, în anul 1930, tuberculoza era boala infecțioasă care provoca cele mai multe decese. Alte boli infecțioase precum tusea convulsivă, scarlatina, difteria, tifosul sau rujeola, au avut indici letali destul de ridicați. Pe lângă calamitățile naturale și bolile infecțioase, oamenii din spațiul sălăjean s-au confruntat în perioada studiată și cu efectele nocive ale celor două războaie mondiale.

Dinamica ratei brute a mortalității a înregistrat variații anuale, așa cum s-a întâmplat și în cazul ratei brute a natalității. Între 1876 și 1941, cea mai ridicată valoare a ratei brute a mortalității a fost înregistrată în anul 1880 (43,1%), an în care epidemiile de variolă (vărsat), difterie, pojar, scarlatină și dizenterie au afectat populația din comitatul Sălaj. Cea mai scăzută valoare a ratei brute a mortalității a fost înregistrată în anul 1941 (16,6%), în plină desfășurare a războiului, iar cei dispăruți și morți nu au fost incluși în numărul total de decese de la nivelul comitatului.

În privința distribuției pe sexe a mortalității, între 1876 și 1941, mortalitatea masculină a fost mai ridicată decât cea feminină la nivelul comitatului/județului Sălaj. Cu unele mici excepții, acest fenomen a fost valabil și la nivelul eșantionului de control în perioada cercetată.

Referitor la mișcarea sezonieră a mortalității, sursele din anii 1897 și 1930 arată că, la oamenii din zona Sălajului, majoritatea deceselor survineau toamna și primăvara. În aceste perioade ale anului, contactul cu aerul rece provoca multe îmbolnăviri urmate de decese. În general, pe tot parcursul sezonului rece, numărul de decese era ridicat. Am remarcat că au existat creșteri ale numărului de decese și în timpul verii, cauzate în principal de consumul excesiv de fructe și legume necoapte și nespălate, dar și lipsei de supraveghere a copiilor mici, prezența femeilor la muncile agricole fiind necesară.

Legat de structura pe grupe de vârstă a mortalității din comitatul Sălaj la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, am constatat că mortalitatea cea mai ridicată era la categoriile de vârstă de până la 14 ani, mai ales la nou-născuți. Până la vârsta de 14 ani, copiii erau foarte vulnerabili în fața morții. Asistența medicală insuficientă, alimentația

slabă, lipsa educației igienico-sanitare etc. erau cauzele mortalității ridicate la grupa de vârstă 0-14 ani. Următoarea categorie de vârstă cu mortalitatea ridicată este cea între 15-59 ani. La nivelul comitatului, în toată perioada studiată, mortalitatea la această grupă a fost mai ridicată decât cea a celor de 60 de ani și peste. Cu câteva excepții, acest aspect poate fi observat și la nivelul eșantionului de control. Referitor la grupa de vârstă de 60 de ani și peste, am observat o creștere a duratei vieții, în toată România și nu numai crescând speranța medie de viață a populației.

Din a doua jumătate a deceniului opt al secolului al XIX-lea, comitatul Sălaj trece spre un nou regim demografic, urmând modelul Transilvaniei. Rata brută a mortalității din comitatul Sălaj a scăzut de la 36,1‰, în a doua parte a deceniului opt al secolului al XIX-lea, la 26,8‰ înainte de izbucnirea Primului Război Mondial. Rata brută a natalității a început să scadă numai de la sfârșitul deceniului nouă, când valoarea acesteia era de 45‰, ajungând între 1911-1914 la valoarea de 39,4‰. Este evident că, după anul 1880, comitatul Sălaj se încadrează în fenomenul tranziției demografice, care a implicat o dezvoltare și o modernizare a societății.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, fenomenul emigrării a fost prezent și la nivelul comitatului Sălaj. Și în cazul zonei noastre de investigație, acest fenomen s-a intensificat în intervalul 1901-1910, din comitatul Sălaj plecând 6.361 de persoane. Principala cauză a acestui fenomen a fost situația economică precară a multor țărani.

În intervalul cercetat, numărul anual de mariaje de la nivelul comitatului/județului Sălaj a fost influențat de diferiți factori. Aceștia au determinat un număr mai mare sau mai mic de căsătorii între 1876 și 1941. În anii în care producțiile agricole au fost bune din punct de vedere cantitativ, nupțialitatea a fost de obicei mai ridicată. În timpul Marelui Război, din cauza mobilizării pe front a bărbaților, numărul de căsătorii a înregistrat un evident regres. Nupțialitatea a fost influențată și de efectele negative ale epidemiilor. În deceniul opt și în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, starea de nesiguranță provocată de epidemii a redus interesul pentru întemeierea de noi familii.

Evoluția ratei brute a căsătoriilor la nivelul comitatului/județului Sălaj, între 1876 și 1941, a înregistrat variații anuale. Cel mai scăzut nivel al ratei brute a căsătoriilor a fost înregistrat în anul 1915. Ca urmare a mobilizării pe front a bărbaților, indicele ratei brute a căsătoriilor a fost în acest an de numai 2,9‰. Cea mai ridicată rată brută a căsătoriilor a fost înregistrată în anul 1921 (12,8‰). În anii care au urmat după Marele Război, numărul de

căsătorii a cunoscut o sporire considerabilă, asta pentru că o bună parte a soldaților care s-au întors de pe front au contractat rapid căsătorii.

În ceea ce privește distribuția sezonieră a căsătoriilor, aceasta a fost influențată atât de perioadele de posturi religioase, cât și de calendarul lucrărilor agricole. La nivelul comitatului/județului Sălaj și la nivelul eșantionului de control, cele mai multe mariaje au fost înregistrate în lunile februarie, mai și noiembrie. O reducere semnificativă a numărului de căsătorii s-a înregistrat în lunile iulie, august și septembrie, atât la nivel macrozonal, cât și la nivelul microzonal.

Analiza vârstei la căsătorie a partenerilor între 1876 și 1941, arată că, atât la nivelul comitatului, cât și la nivelul eșantionului, la toate intervalele de vârstă, bărbații și-au ales parteneri de vârste mai mici, urmate de cele cu o vârstă apropiată. Un alt aspect observat este acela că, marea majoritate a bărbaților s-au căsătorit înainte de vârsta de 30 de ani, în timp ce marea majoritate a femeilor s-au căsătorit înainte să împlinească vârsta de 24 de ani.

În privința stării civile la căsătorie, marea majoritate a căsătoriilor se încheiau între soți aflați la primul mariaj. Decesul unuia dintre parteneri a fost principalul factor care ducea la întreruperea ciclului vieții familiale, iar cea mai bună soluție pentru rezolvarea acestei probleme era recăsătoria. Desfășurarea firească a ciclului de viață familială putea să fie întreruptă și prin divorț. Numărul recăsătoriilor în care unul dintre parteneri avea statutul de divorțat este extrem de mic în zona noastră de investigație.

Analiza mariajelor mixte din punct de vedere confesional și etnic din spațiul sălăjean între 1876 și 1941 arată că, în comparație cu criteriul religios, cel etnic a fost prioritar în structurarea comportamentelor maritale.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, în comitatul Sălaj și în trei dintre cele șapte localități studiate, am observat o creștere a numărului de divorțuri. O asemenea tendință ascendentă a fost înregistrată și la nivelul întregii Transilvanii, fiind rezultatul introducerii legislației civile în problemele matrimoniale în anii 1894-1895, dar și a tendințelor firești de modernizare a comportamentului demografic.

Examinarea datelor referitoare la comportamentul reproductiv al indivizilor din parohiile greco-catolice Bulgari, Biușa și Nușfalău relevă, în general, o conduită identică. În toate cele trei localități, vârsta medie a femeilor aflate la primul mariaj a fost sub 22 de ani, urmând modelul marital din spațiul estic și sud-estic european al secolului al XIX-lea. Un alt

aspect pe care l-am putut observa prin alcătuirea fișelor de familie este legat de intervalul între căsătorie și prima naștere. În toate cele trei parohii analizate, se poate observa că tinerele familii aveau nevoie de o perioadă de adaptare la rigurile acestui statut, iar pentru a întârzia momentul nașterii primului copil erau utilizate metode contraceptive. Referitor la vârsta medie a femeilor la ultima naștere, aceasta a fost sub 35 de ani în cazul tuturor localităților, ceea ce indică folosirea mijloacelor contraceptive. Fișele cu cele 30 de familii reconstituite, dezvăluie o problemă majoră din epocă, mortalitatea ridicată la copii, aceasta afectând atât familiile cu mulți copii, cât și pe cele cu copii mai puțini.

Pe baza celor șapte recensăminte pe care le-am avut la îndemână, în capitolul al patrulea a fost analizată populația comitatului/județului Sălaj din punct de vedere al structurii pe naționalități, confesionale, pe sexe, pe grupe de vârstă, după statutul matrimonial și alcătuirea socio-profesională. Între 1880 și 1941 structura etnică a comitatului/județului Sălaj a suferit modificări în funcție de regimul politic, modificările teritorial-administrative și evenimentele petrecute în acest interval. Cu toate acestea, elementul etnic românesc a fost majoritar în Sălaj pe toată durata acestei perioade. În perioada dualismului austro-ungar, fenomenul de asimilare etnică prin maghiarizare i-a afectat pe românii din comitatul Sălaj, ponderea acestora reducându-se de la 60,38% în 1880, la 59,13% în 1910. În același timp, ponderea maghiarilor a crescut de la 34,03%, la 37,93%. Precesul de maghiarizare nu i-a afectat doar pe români, ci și pe evreii, țigani, slovacii și germanii din comitat, scopul fiind de a mări artificial numărul populației maghiare și de a-l reduce pe cel al altor naționalități. În timpul dualismului austro-ungar, orașele erau adevărate spații de concentrare a populației maghiare. Ponderea elementului maghiar a cunoscut o creștere artificială rapidă în orașele din comitat. După Marea Unire din 1918, înregistrările de populație s-au făcut după criteriul naționalității declarate (nu pe criteriul limbii vorbite, ca în perioada dualistă) de către indivizii recenzați, ceea ce le-a permis indivizilor să-și declare naționalitatea lor reală. În 1920, ponderea populației românești în totalul populației a crescut, iar cea a maghiarilor s-a diminuat față de 1910. În urma izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial și a Dictatului de la Viena din august 1940, Sălajul a făcut parte din teritoriile românești din Transilvania cedate Ungariei. Dictatul de la Viena a avut consecințe nefaste asupra populației prin exodul refugierilor, al expulzărilor de populație și al altor pierderi înregistrate după acest eveniment.

În privința structurii confesionale, cea greco-catolică, asociată aproape în totalitate cu naționalitatea română a reprezentat confesiunea majoritară în comitatul/județul Sălaj între 1880 și 1941. În perioada dualismului austro-ungar, confesiunile asociate naționalității române au cunoscut o scădere a ponderii în totalul populației, în timp ce majoritatea confesiunilor asociate etniei maghiare s-au situat pe un trend ascendent. Tot în perioada dualismului, este atestată prezența evreilor în comitat prin înregistrarea religiei mozaice care a cunoscut o augmentare a ponderii în totalul populației, de la 4,07 în 1880 la 4,27 în 1910. După Marea Unire, la recensământul din 1930, ortodocșii și greco-catolicii au cunoscut o creștere însemnată, în timp ce numărul celor de confesiune reformată și romano-catolică a avut o creștere mai modestă față de intervalul 1900-1910. După Dictatul de la Viena, din august 1940, structura confesională a comitatului Sălaj a suferit schimbări majore. După instaurarea puterii maghiare s-a trecut la suprimarea Bisericii românești. Numărul ortodocșilor din comitatul Sălaj scade față de 1930. În unele localități cu o populație majoritar maghiară se observă și o diminuare a numărului greco-catolicilor între 1930 și 1941. Bisericile Romano-catolică și Reformată, intrate din nou sub protecția statului maghiar, înregistrează o augmentare a numărului de adepți.

Referitor la structura pe sexe a populației comitatului/județului Sălaj, la toate recensămintele efectuate între anii 1880 și 1941, ponderea sexului feminin a fost mai mare în comparație cu cea a sexului masculin. Superioritatea numerică a femeilor este asociată în primul rând cu o supranatalitate, dar și cu o supramortalitate masculină care a existat în epocă. Pe de altă parte, majoritatea persoanelor care au emigrat din comitatul Sălaj între 1899 și 1914 erau de sex masculin. Apoi, evenimentele de ordin militar din timpul Primului Război Mondial și din timpul celui de-al Doilea Război Mondial au amplificat supramortalitatea masculină. Toți acești factori au influențat structura pe sexe a zonei noastre de investigație în acest interval.

Analiza structurii pe grupe de vârstă a populației comitatului Sălaj între 1880 și 1941 a scos în evidență fenomenul de îmbătrânire a populației, care ia amploare la sfârșitul secolului al XIX-lea și continuă în secolul al XX-lea. Astfel, procentajul celor cu vârsta de 60 de ani și peste a înregistrat o creștere importantă, de la 6,11% în 1880 la 8,00% în 1941. O asemenea creștere a fost observată și la majoritatea localităților care alcătuiesc eșantionul de control între 1900 și 1941. Reducerea succesivă a natalității, ca urmare a intrării comitatului Sălaj în faza tranziției demografice, alături și de scăderea generală a mortalității, au avut ca efect mărirea speranței de viață și, implicit, îmbătrânirea populației.

În privința structurii populației comitatului/județului Sălaj după starea civilă, între 1880 și 1941, am observat o tendință de scădere a populației necăsătorite și o augmentare a populației căsătorite. Această situație arată că, din această perspectivă, zona noastră de investigație prezintă o întârziere în procesul tranziției demografice, caracterizată prin creșterea celibatului și reducerea numărului persoanelor căsătorite. Procentajul persoanelor văduve a cunoscut o diminuare în intervalul 1880-1941, fenomen care se datorează scăderii mortalității și creșterii speranței de viață la persoanele căsătorite. Ponderea persoanelor divorțate a crescut în acest interval, proces care reflectă tendințele novatoare din societatea transilvăneană manifestate la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea.

Examinarea structurii socio-profesionale a Sălajului în intervalul 1880-1941, evidențiază faptul că acesta își menține caracterul preponderant agrar în toată această perioadă. Recensămintele efectuate între 1880 și 1941 arată că marea majoritate a populației din comitatul/județul Sălaj era ocupată în agricultură. La sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, Sălajul face pași spre un sistem modern burghez. Progresele pot fi constatate în cazul sectorului industrial, comercial, financiar etc. Totuși, la recensămintele efectuate în 1930 și 1941, aceste ramuri sunt încă slab dezvoltate în comitatul/județul Sălaj.

Ultimul capitolul al lucrării de doctorat este destinat exclusiv concluziilor.